

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Кафедра економіки та менеджменту

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Проректор з науково-педагогічної роботи
канд. хімічних наук, доц.
Пантелеймонов А. В.

« 24 » грудня 2019р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Економіка суб'єктів господарювання

(назва навчальної дисципліни)

рівень вищої освіти Перший бакалаврський рівень вищої освіти
галузі знань 07 Управління та адміністрування
(шифр і назва)

спеціальності 073 Менеджмент
(шифр і назва)

освітні програми Менеджмент організацій, Менеджмент бізнес-процесів
спеціалізація _____
(шифр і назва)

вид дисципліни обов'язкова
(обов'язкова / за вибором)

факультет Економічний

2019 / 2020 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження вченою радою економічного факультету «20» червня 2019 року, протокол № 6

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: Бабич Світлана Миколаївна кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки та менеджменту

Програму схвалено на засіданні кафедри економіки та менеджменту _____

Протокол від «19» червня 2019 року № 13

Завідувач кафедри економіки та менеджменту

_____ (Дорошенко Г. О.)
(підпис) (прізвище та ініціали)

Програму погоджено науково-методичною комісією економічного факультету _____
назва факультету, для здобувачів вищої освіти якого викладається навчальна дисципліна

Протокол від «19» червня 2019 року № 10

Голова науково-методичної комісії економічного факультету

_____ Свтушенко В.А.
(підпис) (прізвище та ініціали)

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Економіка суб'єктів господарювання» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки

Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти

(назва рівня вищої освіти, освітньо-кваліфікаційного рівня)

спеціальність 073 «Менеджмент»

освітня програма Менеджмент організацій; Менеджмент бізнес-процесів

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни «Економіка суб'єктів господарювання» є формування у студентів системи теоретичних знань, вмінь та навичок практичної роботи щодо методів організації ефективного господарювання на рівні підприємства; набуття теоретичних і практичних знань щодо вирішення конкретних економічних завдань, які дозволили б їм найкращим чином досягти економічних цілей підприємства – одержання високих прибутків, вибір найбільш оптимальних рішень на перспективу.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни є

- вивчення специфіки управління та планування суб'єкта господарювання;
- поглиблення знань про ресурсне забезпечення діяльності економічної системи, про раціональне та ефективне використання трудових, матеріальних, фінансових, інтелектуальних ресурсів суб'єкта господарювання;
- обґрунтування ефективності фінансово-економічних результатів суб'єктів господарювання;
- пізнання закономірностей взаємодії підприємства та суспільства; засвоєння принципів ефективного функціонування;
- набуття студентами знань про антикризову систему господарювання;
- розуміння стратегії виживання у сучасному економічному середовищі.

Результати вивчення дисципліни дозволять сформувати ряд відповідних професійних і особистісних компетенцій:

Загальні компетентності:

- Здатність до проведення досліджень на відповідному рівні.
- Здатність формувати нестандартні рішення при вирішенні поточних завдань.

Фахові компетентності:

- Здатність аналізувати результати діяльності організації, зіставляти їх з факторами впливу зовнішнього та внутрішнього середовища.

- Здатність створювати та організовувати ефективні комунікації в процесі управління.

- Здатність аналізувати й структурувати проблеми організації, формувати обґрунтовані рішення.

- Здатність виміряти та інтерпретувати основні показники діяльності організації для забезпечення результативної професійної діяльності.

- Здатність створювати сприятливий соціально-психологічний клімат.

1.3. Кількість кредитів: – денна форма навчання – 5;

– заочна (дистанційна) форма навчання – 5.

1.4. Загальна кількість годин: – денна форма навчання – 150 годин;

– заочна (дистанційна) форма навчання – 150 годин.

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
Обов'язкова	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
2-й	2-й
Семестр	
3-й	3-й
Лекції	
32 год.	4/4 год.
Практичні, семінарські заняття	
32 год.	2/2 год.
Лабораторні заняття	
0 год.	0 год.
Самостійна робота	
76 год.	133 год.
Індивідуальні завдання	
10 год.	5 год.

1.6. Заплановані результати навчання:

ПРН 3. Демонструвати знання теорій, методів і функцій менеджменту, сучасних концепцій лідерства.

ПРН 4. Демонструвати навички виявлення проблем та обґрунтування управлінських рішень.

ПРН 5. Описувати зміст функціональних сфер організації.

ПРН 6. Виявляти навички пошуку, збирання та аналізу інформації, розрахунку показників для обґрунтування управлінських рішень.

ПРН 7. Виявляти навички організаційного проектування.

ПРН 8. Застосовувати методи менеджменту для ефективної діяльності організації.

ПРН 10. Мати навички обґрунтування дієвих інструментів мотивування персоналу організації.

ПРН 11. Демонструвати навички аналізу ситуації та здійснення комунікації у різних сферах діяльності організації.

ПРН 12. Оцінювати правові, соціальні та економічні наслідки функціонування організації.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Організація і планування

Тема 1. Суб'єкти господарювання в соціально орієнтованій економіці

Зміст: Визначення, цілі і напрями діяльності суб'єкта господарювання. Поняття підприємства як організаційно відособленої і економічно самостійної первинної ланки виробничої сфери. Місія і множинні цілі суб'єкта господарювання. Головні напрями діяльності. Правові основи функціонування суб'єкта господарювання.

Класифікація і структура підприємств. Виробнича структура підприємства, її види за певними ознаками і чинники формування. Загальна структура підприємств і організацій.

Добровільні і інституційні об'єднання підприємств (організацій). Об'єктивна обумовленість і економічно-соціальна доцільність різних по принципах і цілях об'єднання підприємств і організацій виробничої і невиробничої сфер діяльності. Сучасні форми добровільного і інституційного об'єднання підприємств і організацій. Мета їх створення, особливості і ефективність діяльності.

Ринкове середовище господарювання підприємств і організацій. Сучасний ринок: сутнісна характеристика, функції, структуризація, типи. Поняття і загальна характеристика ринкового середовища функціонування підприємств і організацій. Складові елементи ринкової інфраструктури. Загальні принципи і етичні норми поведінки господарюючих суб'єктів на ринку.

Підприємництво як сучасна форма господарювання. Суть, основні функції, принципи здійснення і види підприємництва. Класична і інноваційна моделі підприємництва. Значення підприємницької діяльності для функціонування ефективної системи господарювання. Основні організаційно-правові форми підприємницької діяльності. Франчайзинг як особлива форма організації бізнесу. Загальна типологія виробничої і посередницької підприємницької діяльності.

Договірні взаємини і партнерські зв'язки в підприємницькій діяльності. Підприємницькі договори (контракти, угоди) як визначальна правова форма партнерських взаємин. Типовий зміст, загальні і специфічні умови договору.

Партнерські зв'язки і угоди (операції). Основні напрями співпраці партнерів. Форм співпраці в сферах виробництва, товарообміну і торгівлі, фінансових стосунків.

Суть і функції процесу управління. Особливості підприємства як складної системи. Об'єктивна необхідність і поняття управління суб'єктами господарювання. Функції управління підприємствами і організаціями (установами). Методи управління. Організаційні структури управління підприємствами. Основні типи організаційних структур управління виробничими і невиробничими підприємствами.

Вищестоящі органи державного управління підприємствами і організаціями. Необхідність і принципи формування вищестоящих органів управління.

Тема 2. Персонал

Зміст: Поняття, класифікація і структура персоналу підприємства і інших суб'єктів господарювання. Тлумачення економічних термінів: трудові ресурси, кадри, персонал, трудовий потенціал. Класифікація персоналу за різними ознаками.

Визначення чисельності окремих категорій працівників. Чинники, які повинні враховуватися в процесі розрахунків необхідно чисельності персоналу фірми. Визначення чисельності працівників управління, фахівців і службовців для підприємств. Розрахунки чисельності окремих категорій робочих виробничих підприємств. Обґрунтування раціональної структури персоналу підприємств різних типів і інфраструктурних організацій.

Сучасна система управління персоналом. Поняття і особливості системи управління персоналом підприємств і інших суб'єктів господарювання. Сучасні вимоги до ділових якостей різних категорій персоналу. Адаптована до ринкових умов господарювання система формування і набору різних категорій персоналу. Поняття і визначення ціннісно-орієнтованої єдності трудового колективу і привабливості роботи. Оцінка ділових якостей керівників і менеджерів. Форми і ефективність підготовки, перенавчання і підвищення кваліфікації кадрів.

Тема 3. Капітал і основні засоби

Зміст: Характеристика матеріальних активів. Матеріальні активи як сукупність виробничих фондів і іншого майна. Склад і взаємозв'язок засобів виробництва. Виробничі засоби як вартісна категорія. Розподіл виробничих засоби на основні і оборотні. Відмітні ознаки і сутнісна характеристика основних і оборотних засобів. Практичне значення основних і оборотних засобів здійснення процесу виробництва продукції (виконання робіт, надання послуг). Майно підприємства соціального призначення.

Оцінка, класифікація і структура основних засобів. Первинна і оновлена, повна і залишкова вартість основних засобів. Періодична індексація основних засобів. Видова класифікація основних засобів.

Знос, амортизація і відтворення основних засобів. Характеристика процесу відтворення основних засобів. Фізичне (матеріальне) і економічне знос основних засобів. Види фізичного спрацьовування і техніко-економічного погіршення засобів роботи і вживані форми їх усунення. Характеристика ремонту, модернізації і заміни діючих засобів роботи і економічна оцінка доцільності витрат на їх періодичне здійснення.

Амортизація основних засобів. Методи амортизації засобів роботи. Терміни експлуатації машин і устаткування, методичні підходи до їх оптимізації. Розширене відтворення основних засобів

Ефективність відтворення і використання основних засобів. Економічне і соціальне значення підвищення ефективності відтворення і використання основних засобів підприємства. Системи показників ефективності відтворення засобів роботи; рівня використання окремих видів і усієї сукупності основних засобів. Напрями інтенсифікації відтворення і шляхи поліпшення використання основних засобів підприємства.

Тема 4. Фінансово-кредитні і нематеріальні ресурси

Зміст: Загальна характеристика фінансової діяльності суб'єкта господарювання. Направлення діяльності підприємства (організації) з формування і раціонального використання фінансових коштів. Форми фінансових ресурсів суб'єктів господарювання.

Поняття і види нематеріальних ресурсів. Поняття і види нематеріальних ресурсів, їх вплив на конкурентоспроможність його продукції на ринку. Характеристика об'єктів промислової власності: винаходів, промислових зразків, корисних моделей, товарних знаків і знаків обслуговування. Інформація як особливий громадський ресурс. Сучасні інформаційні технології і програмні продукти. Інші нематеріальні ресурси (ноу-хау, раціоналізаторські пропозиції, найменування місця походження товару, гудвіл фірми).

Нематеріальні активи. Поняття і елементний склад нематеріальних активів (патенти на право виняткового користування об'єктами промислової властивості, авторське право, право на користування іншими нематеріальними ресурсами у формі ліцензії ін.). Оцінка і терміни зношування (старіння) нематеріальних активів.

Тема 5. Оборотні активи

Зміст: Структура, нормування і використання оборотних засобів суб'єкта господарювання. Елементний склад оборотних засобів. Нормування витрат і розрахунки необхідного об'єму оборотних засобів підприємства. Показники і шляхи поліпшення використання матеріальних ресурсів. Сучасна політика ресурсного зберігання і ефективність її здійснення.

Загальна характеристика і нормування. Сутнісна характеристика оборотних коштів. Обслуговування оборотними коштами сфер виробництва і обороту. Функціональна і елементна структур оборотних коштів. Нормовані оборотні кошти. Методи розрахунку нормативів оборотних коштів (аналітичний,

коефіцієнтний, прямий розрахунок). Обчислення нормативів оборотних коштів у виробничих запасах, незавершеному виробництві, витратах майбутніх періодів, залишках готової продукції. Визначення загального нормативу оборотних коштів.

Ефективність використання. Основні показники рівня ефективності використання оборотних коштів: коефіцієнти оборотності (кількість оборотів) і завантаження, тривалість одного обороту в днях, рентабельність; методика їх обчислення. Шляхи підвищення ефективності використання оборотного засобу: оптимізація запасів ресурсів незавершеного виробництва; скорочення тривалості виробничого циклу; поліпшення організації матеріально-технічного забезпечення виробництва; прискорення реалізації виробленої продукції. Проблеми недоліку оборотних коштів і поповнення їх об'ємів до нормативного рівня за умов кризової економічної ситуації.

Тема 6. Інвестиційні ресурси

Зміст: Поняття, склад і структура інвестицій. Сутнісна характеристика інвестицій. Функціонально-елементний склад інвестицій підприємства. Внутрішні і зовнішні джерела інвестування. Різні види і структура капітальних вкладень, тенденції і її зміни в часі.

Визначення необхідного об'єму і джерел фінансування виробничих інвестицій. Розрахунки об'єму потрібних виробничих інвестицій з урахуванням економічної ситуації на ринку і підприємстві. Варіанти можливих економічних ситуацій, які повинні враховуватися в процесі визначення необхідного об'єму інвестицій. Обґрунтування конкретних джерел фінансування капітальних вкладень і обчислення необхідного їх об'єму відповідно до можливих варіантів економічної ситуації на ринку.

Формування і регулювання фінансових інвестицій (цінних паперів). Роль фінансових інвестицій в становленні і розвитку ринкових стосунків. Умови залучення і використання фінансових інвестицій по діючій системі господарювання. Види цінних паперів, порядок їх випуску, обороту і використання.

Залучення іноземних інвестицій для розвитку і підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання. Об'єктивна необхідність залучення іноземних інвестицій. Основні типи прямих іноземних інвестицій. Ознаки привабливості інвестування вітчизняних суб'єктів господарювання. Можливі види і форми іноземних інвестицій. Ефективність іноземних інвестицій.

Оцінка ефективності виробничих і фінансових інвестицій. Загальні стани методології визначення ефективності виробничих і фінансових інвестицій. Методика оцінки ефективності виробничих інвестицій за умов ринкових відносин між господарюючими суб'єктами. Показники оцінки ефективності виробничих інвестицій: чистий приведений дохід, індекс прибутковості, період окупності, внутрішня норма прибутковості.

Чинники підвищення ефективності використання капітальних вкладень і фінансових інвестицій. Інвестиційних проектів підприємств і організацій. Вибір з декількох альтернативних економічно привабливішого інвестиційного проекту.

Тема 7. Інноваційні процеси

Зміст: Загальна характеристика інноваційних процесів. Поняття змістовна характеристика інноваційних процесів. Новини і нововведення, їх суть і первинні імпульси виникнення. Відособлені види інноваційних процесів. Вплив новин (нововведень) на виробництво, будь-яку господарську і підприємницьку діяльність.

Науково-технічний прогрес, його загальні і пріоритетні напрями. Сутнісне тлумачення технічно прогресу (НТП). Еволюційні і революційні форм НТП. Зміст і особливості науково-технічних революцій. Пріоритет напрями НТП. Організаційний прогрес. Організаційний прогрес (ОП) як узагальнене явище використання організаційних економічних, соціальних і юридичних нововведень. Особливості ОП, що відрізняють його від НТП. Оптимізація розмірів суб'єкта господарювання.

Оцінка ефективності технічних і організаційних нововведень. Економічний ефект як узагальнювальний показник ефективності технічних нововведень. Вартісна оцінка результатів використання нових засобів і предметів роботи. Сумарні витрати на реалізацію технічних нововведень. Облік чинника часу при визначенні ефективності технічних нововведень. Особливості оцінки ефективності організаційних нововведень.

Тема 8. Виробнича програма і техніко-технологічна база виробництва

Зміст: Характеристика техніко-технологічної бази виробництва. Поняття і значення техніко-технологічної бази виробництва. Складові техніко-технологічної бази, можливі і ефективні шляхи її формування на підприємстві. Особливості формування виробничої (техніко-технологічною) бази на підприємствах. Організаційно-економічне управління технічним розвитком.

Загальна характеристика продукції (послуг). Вироблена продукція (виконана робота, надана послуга) як конкретний продукт роботи, результат діяльності виробничих і інших господарських систем. Класифікація продукції за економічним призначенням. Показники об'єму продукції (послуг): натуральні і вартісні. Номенклатура і асортимент продукції (послуг). Товарна, валова і чиста продукція. Об'єм реалізованої продукції (продажі).

Формування і використання виробничих потужностей суб'єкта господарювання. Поняття, види і чинники формування виробничої потужності. Загальні методичні принципи розрахунку виробничої потужності заново створюваного і діючого суб'єкта господарювання. Особливості визначення виробничих потужностей. Встановлення і регулювання резервних потужностей на підприємствах різних областей економіки. Показники і шляхи підвищення використання виробничих потужностей.

Тема 9. Організація виробництва та інфраструктура

Зміст: Сутнісна характеристика, структура і принципи організації виробничих процесів. Поняття і основні елементи виробничого процесу.

Технологічний процес як головна складова виробничого процесу. Тривалість виробничого циклу як характеристика виробничого процесу.

Організаційні типи виробництва. Необхідність виділення і дефініція типу виробництва. Сутнісна характеристика одиничного, серійного і масового типів виробництва. Методи організації виробництва. Вживані методи організації виробництва. Особливі ознаки, сфери застосування. Форми організації виробництва. Суть і соціально-економічне значення застосування різних форм організації виробництва.

Поняття, види і значення інфраструктури. Сутнісна характеристика інфраструктури підприємства (організації). Виробнича і соціальна інфраструктура підприємства. Поняття і функції системи технічного обслуговування підприємства. Соціальна інфраструктура і діяльність. Можливі підрозділи соціальної структури підприємства, їх орієнтованість на задоволення соціальних потреб працівників. Сучасні проблеми соціального захисту працівників суб'єкта господарювання.

Відтворення і розвиток інфраструктури. Визначення капітального будівництва як процесу створення нових, реконструкції, розширення і технічного переозброєння діючих об'єктів виробничої і соціальної інфраструктури. Проектна документація відносно відтворення і розвитку об'єктів виробничої і соціальної інфраструктури.

Розділ 2. Результати і ефективність виробництва

Тема 10. Регулювання, прогнозування і планування ефективної діяльності

Зміст: Державне економічне регулювання. Методи і принципи державного регулювання економіки і окремих суб'єктів господарювання. Економічні функції держави за умов домінування ринкових відносин. Державні контракти і замовлення. Державна фінансова підтримка суб'єктів господарювання. Кредитні ресурси держави, їх формування, форми і умови отримання господарюючими суб'єктами. Державне економічне регулювання виробничо-господарської діяльності підприємств шляхом застосування досконалої системи їх оподаткування.

Прогнозування розвитку суб'єктів господарювання. Мета і об'єкти прогнозування. Принципи прогнозування. Предмет економічного прогнозування. Довгострокові, середньострокові і короткострокові прогнози і сфери їх застосування.

Методичні основи планування. Планування як домінуюча функція управління. Специфічні принципи планування (вибір і обґрунтування цілей, системність, безперервність, оптимальність використання ресурсів, збалансованість). Система планів підприємства. Методи планування діяльності і розвитку підприємства.

Стратегія розвитку суб'єкта господарювання і бізнес-планування. Суть стратегічного планування. Місія і стратегічні цілі підприємства. Основні етапи

стратегічного планування діяльності підприємства. Різновиди стратегії (зростання, стабілізація, виживання). Функціональні стратегії підприємства (організації). Бізнес-планування, його призначення і роль в системі перспектив розвитку виробництва (господарській діяльності). Типовий зміст і методика складання окремих розділів бізнес-планів. Розвиток системи стратегічного планування і в ринкових умовах господарювання.

Тактичне і оперативне планування. Відмінність тактичного планування від стратегічного. Основний зміст і можливі типові розділи тактичних планів підприємства. Суть і системи оперативного планування діяльності виробничих підрозділів підприємства. Проблеми удосконалення тактичного і оперативного планування за умов ринкової системи господарювання.

Тема 11. Якість і конкурентоспроможність продукції (послуг)

Зміст: Якість і конкурентоспроможність продукції (послуг). Якість продукції як економічна категорія. Показники якості продукції і їх характеристика. Методи оцінки якості продукції. Поняття і визначення рівня конкурентоспроможності продукції вітчизняних підприємств на ринку. Багато спрямований вплив підвищення якості виробів на економіку і імідж підприємства. Технічні, організаційні і соціальні шляхи (заходи) підвищення якості і конкурентоспроможності продукції підприємств України.

Стандартизація і сертифікація продукції (послуг). Сутнісна характеристика стандартизації продукції, її складові елементи і принципи здійснення. Сучасні напрями удосконалення стандартизації виробів. Поняття і економічне значення сертифікації продукції. Обов'язкова і добровільна сертифікація. Міжнародні системи сертифікації і національні системи якості. Економічна ефективність продукції. Внутрішньовиробничий технічний контроль якості. Об'єкти технічного контролю на вході і виході виробничої системи, уздовж технологічного процесу виготовлення продукції. Основні види технічного контролю якості на підприємствах, їх ефективність.

Тема 12. Продуктивність, мотивація і оплата праці

Зміст: Продуктивність праці персоналу. Продуктивність роботи як економічна категорія. Різноманітність підходів до визначення і можливі методи розрахунку продуктивності роботи на підприємствах виробничої сфери. Показники рівня продуктивності роботи. Зовнішні і внутрішні чинники зростання продуктивності роботи. Факторний метод прогнозування рівня продуктивності персоналу на підприємстві. Динаміка і резерви підвищення продуктивності роботи на підприємствах в сучасних умовах господарювання.

Мотивація трудової діяльності працівників. Поняття системи мотивації роботи. Вимоги відносно формування системи мотивації роботи на рівні первинної ланки господарювання (підприємства, організації). Класифікація методів мотивації. Алгоритм регулювання поведінки окремих категорій персоналу залежно від результативності діяльності.

Поняття оплати роботи. Основна заробітна плата і додаткова оплата роботи. Основні функції заробітної плати і їх реалізація. Механізм державного регулювання оплати роботи і соціального захисту. Договірне регулювання оплати роботи найманого персоналу шляхом укладання різнорівневих угод. Регулювання оплати роботи на основі колективного договору. Основи організації оплати роботи на підприємствах (у організаціях). Тарифно-посадова система.

Форми і системи оплати праці робітників. Дві форми заробітної плати, які базуються на тарифній системі. Основні системи оплати праці, форм заробітної плати. Права засновників відносно вибору форм і систем оплати праці. Сучасні тенденції в застосуванні форм заробітної плати. Колективні форми організації і оплати праці.

Доплата і надбавки до заробітної плати і організація преміювання персоналу. Доплати і надбавки як самостійний елемент заробітної плати, яка прямує на компенсацію або винагороду за істотні відхилення від нормальних умов роботи. Їх відмінність від тарифної заробітної плати. Класифікація доплат заробітної плати. Суть і види надбавок. Основні принципи формування системи преміювання персоналу. Обґрунтування розміру премій і ефективність системи преміювання. Організація преміювання окремих категорій персоналу.

Участь працівників в прибутках підприємства (установи, організації). Суть і стимулююча роль участі працівників фірми в його прибутках (прибутках). Системи участі працівників в прибутках за результатами сукупної діяльності і на основі стосунків власності.

Тема 13. Поточні витрати та собівартість продукції (послуг)

Зміст: Поточні витрати на продукцію (послуги). Їх класифікація і структура. Поточні витрати (собівартість продукції) як комплексний економічний показник. Включення поточних витрат виробництва до собівартості продукції (послуг). Класифікація витрат на виробництво за окремими ознаками. Структура поточних витрат по групах первинних елементів і тенденції її зміни по окремих видах продукції. Критичний обсяг виробництва продукції.

Кошторис виробництва і собівартість товарної продукції. Зміст і методика обчислення кошторису виробництва. Розрахунки кошторису виробництва по окремих економічних елементах. Практичне значення і порядок розробки кошторису виробництва залежно від стадії і форми передбачення, наявності інформаційної бази, розміру підприємства. Витрати на одиницю об'єму товарної продукції.

Обчислення собівартості окремих видів продукції. Калькуляція і його місце в економічних розрахунках. Об'єкти калькуляції і калькуляційні одиниці. Типова номенклатура калькуляційних статей витрат. Методика обчислення окремих статей калькуляції. Особливості калькуляції одиниці продукції, що виготовляється з комплексної сировини і в наслідок товарообмінної операції (бартеру). Прогнозування собівартості нових виробів на етапах їх розробки і освоєння виробництва; можливі методи прогнозування: питомих витрат, балів, агрегатний, кореляційний.

Стратегія і шляхи зниження поточних витрат. Обґрунтування і вибір стратегії зниження поточних витрат на підприємствах України. Групи шляхів (чинників) зниження поточних витрат з розрахунку на одиницю продукції: підвищення технічного рівня виробництва; удосконалення організації виробництва, роботи і управління; збільшення обсягу виробництва і підвищення якості продукції. Методика визначення впливу окремих (сукупності) техніко-економічних чинників на зміну (зменшення, збільшення) поточних витрат.

Тема 14. Доходи та цінова політика

Зміст: Прибутковість суб'єктів господарювання. Прибуток і дохід як основні показники фінансових результатів суб'єкта господарювання. Прибутковість: суть, відмінність між ними. Джерела формування прибутку і доходу підприємства. Загальноприйнята практика використання прибутку (доходу). Зростання прибутковості фірми під впливом дії окремих чинників.

Рентабельність ресурсів і продукції. Рентабельність відносний показник ефективності роботи підприємства. Методика обчислення рентабельності: виробництва; сукупних активів; власного капіталу. Рентабельність об'єму продажі і окремих виробів. Динаміка і шляхи підвищення рентабельності.

Ціни на продукцію (послуги): сутнісна характеристика, види, методи управління і регулювання. Поняття, роль і функції ціни в ринковій економіці. Види цін (тарифів) і сфери їх застосування. Методи встановлення ціни: собівартість плюс прибуток; забезпечення фіксованої величини прибутку; по рівню поточних цін (конкуренція); по рівню попиту і т.п. Визначення ціни на основі зворотної калькуляції. Система знижок і доплат до базової цінам. Граничні ціни на окремі види продукції. Можливі напрями удосконалення ціноутворення на продукцію.

Тема 15. Фінансові результати діяльності

Зміст: Загальна характеристика фінансової діяльності підприємства (організації) інших суб'єктів господарювання. Направлення діяльності суб'єкта господарювання з формування і раціонального використання фінансових коштів. Складання фінансового плану підприємства (організації). Обчислення необхідних об'ємів власного капіталу і позикових засобів (кредитних ресурсів).

Оцінка фінансово-економічного стану. Тлумачення і важливість оцінки загального фінансово-економічного стану підприємства. Основні напрями діяльності, які забезпечують певний фінансово-економічний стан суб'єкта господарювання. Групи показників для оцінки прибутковості, ліквідності, оборотності, стабільності і ділової активності, методи їх обчислення.

Сутнісна характеристика і вимір ефективності виробництва. Принципи формування системи показників ефективності виробничо-господарської і комерційної діяльності. Система показників ефективності виробництва. Методичні підходи до оцінки соціальної ефективності діяльності суб'єкта господарювання.

Чинники підвищення ефективності виробництва. Класифікація чинників підвищення ефективності виробництва за певними ознаками.

Тема 16. Економічна безпека та антикризова діяльність

Зміст: Структурна перебудова економіки і реструктуризація організації. Об'єктивна необхідність і стратегія структурної перебудови економіки і її базових областей. Сутнісна характеристика і організаційні форми реструктуризації. Вплив реформування форм власності на реструктуризацію виробничо-господарської діяльності підприємств.

Економічна безпека господарського суб'єкта. Багатоаспектне тлумачення економічної безпеки різнорівневих суб'єктів господарювання. Об'єктові види економічної безпеки по типах суб'єктів, сферами життєдіяльності і конкретними предметами. Способи оцінки економічної безпеки підприємства і інших суб'єктів господарювання. Можливі погрози для економічної безпеки господарюючого суб'єкта. Банкрутство організацій як економічне явище. Сутнісна характеристика банкрутства організації. Чинники, які служать причиною банкрутства фірми. Реакція господарюючого суб'єкта на настання кризового фінансово-економічного стану. Загальна характеристика процесу організації ліквідації (припинення діяльності) збанкрутілого суб'єкта господарювання.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усь ого	у тому числі					усь ого	у тому числі				
		л	п	ла б.	інд.	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
РОЗДІЛ 1. ОРГАНІЗАЦІЯ І ПЛАНУВАННЯ ВИРОБНИЦТВА												
Тема 1. Суб'єкти господарювання в соціально орієнтованій економіці	8	2	-		1	5	8	1				7
Тема 2. Персонал	8	2	2			4	8					8
Тема 3. Капітал і основні засоби	10	2	2		1	5	10	1	1		1	7
Тема 4. Фінансово-кредитні і нематеріальні ресурси	8	2	2			4	8					8
Тема 5. Оборотні активи	8	2	2		1	3	8	1	1		1	5
Тема 6. Інвестиційні ресурси	8	2	2			4	8					8
Тема 7. Інноваційні процеси	8	2	2			4	8					8
Тема 8. Виробнича програма та техніко-технологічна база виробництва	12	2	4		1	5	12	1				11
Тема 9. Організація виробництва та інфраструктура	10	2	2		1	5	10					10
Разом за розділом 1	80	18	18		5	39	80	4	2		2	72
РОЗДІЛ 2. РЕЗУЛЬТАТИ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА												
Тема 10. Регулювання, прогнозування і планування ефективної діяльності	10	2	-		1	7	10					10
Тема 11. Якість і конкурентоспроможність продукції (послуг)	10	2	2			6	10	1				9
Тема 12. Продуктивність, мотивація і оплата праці	10	2	2		1	5	10	1			1	8
Тема 13. Поточні витрати та собівартість продукції (послуг)	10	2	4		1	3	10	1	1		1	7
Тема 14. Доходи та цінова політика	10	2	2		1	5	10				1	9
Тема 15. Фінансові результати діяльності	10	2	2		1	5	10	1	1			8
Тема 16. Економічна безпека та антикризова діяльність	10	2	2			6	10					10
Разом за розділом 2	70	14	14		5	37	70	4	2		3	61
Усього годин	150	32	32		10	76	150	4/4	2/2		5	133

4. Теми практичних занять

№	Назва теми	Кількість годин	
		денна	заочна
1	Тема Персонал	2	
2	Тема Капітал і основні засоби	2	1
3	Тема Фінансово-кредитні і нематеріальні ресурси	2	
4	Тема Оборотні активи	2	1
5	Тема Інвестиційні ресурси	2	
6	Тема Інноваційні процеси	2	
7	Тема Виробнича програма та техніко-технологічна база виробництва	4	
8	Тема Організація виробництва та інфраструктура	2	
9	Тема Якість і конкурентоспроможність продукції (послуг)	2	
10	Тема Продуктивність, мотивація і оплата праці	2	
11	Тема Поточні витрати та собівартість продукції (послуг)	4	1
12	Тема Доходи та цінова політика	2	
13	Тема Фінансові результати діяльності	2	1
14	Тема Економічна безпека та антикризова діяльність	2	
Разом		32	2/2

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Види, зміст самостійної роботи	Кількість годин	
		денна	заочна
1.	Вивчення наукової літератури та конспектування першоджерел до тем 1-16	25	30
2.	Підготовка до виконання самостійної роботи за темою реферату (перелік додається)	25	40
3.	Підготовка до підсумкового семестрового контролю за темами 1-16	36	68
	Разом	86	138

Теми рефератів самостійного вивчення для студентів денної та заочної форми навчання:

1. Теорії підприємств і основи підприємництва
2. Еволюція теорій економіки підприємства.
3. Підприємництво як сучасна форма господарювання.
4. Мале підприємництво в ринковій економіці.
5. Головні види та напрями діяльності організацій.
6. Зовнішнє середовище господарювання організацій.
7. Макросередовище господарювання та його основні чинники.
8. Сучасний ринок продукції (послуг) та конкуренція.

9. Принципи поведінки суб'єктів господарювання на ринку.
10. Оцінка попиту та маркетингова діяльність організацій.
11. Організаційні форми реалізації методів управління організацією.
12. Роль та місце системи планування в управлінні діяльністю організацій.
13. Концепція контролінгу як інтегрованого інструменту планування і контролю
14. Поняття, класифікація і структура персоналу підприємства та інших суб'єктів господарювання.
15. Характеристика структури оборотного капіталу в процесі кругообігу.
16. Джерела формування реальних інвестицій.
17. Методичні підходи до оцінки ефективності фінансового інвестування.
18. Лізинг як форма оновлення технічної бази виробництва (діяльності).
19. Фінансово-економічні результати суб'єктів господарювання.
20. Роль і місце фінансової діяльності підприємства в управлінні підприємствами різних сфер бізнесу.
21. Особливості складання фінансових планів підприємства (організації).
22. Аналітичні методи та моделі оцінки фінансово-економічного стану організації.

Підготовка і презентація реферату. Критерії оцінювання здобувачів вищої освіти

Написання реферату ставить за мету отримання навичок науково-дослідницької роботи, в процесі якої студент має навчитись самостійно працювати з літературою, науковими публікаціями вітчизняних та зарубіжних вчених, узагальнювати отриману інформацію та логічно викладати свої думки з приводу того чи іншого питання.

Структура реферату має включати: вступ, у якому автор має розкрити актуальність обраної теми та основні завдання дослідження; основну частину, яка складається з двох-трьох розділів; висновки, що містять стисле викладення основних результатів роботи; список використаної літератури (перелік джерел надається в алфавітному порядку у відповідності з правилами бібліографічного оформлення).

Зміст роботи треба викладати стисло, лаконічно, не припускаючи повторень та непотрібних відступів від теми. Текст реферату має бути написаний чітким, розбірливим почерком без пропусків та скорочень слів або набраний на комп'ютері.

Загальний обсяг реферату 6-10 сторінок друкованого тексту з міжрядковим інтервалом 1,5; шрифт Times New Roman (Times New Roman Cyr) № 14 на аркушах паперу формату А-4. На сторінках залишаються поля таких розмірів: ліве – 30 мм, праве – 15 мм, верхнє та нижнє – 20 мм. Номери сторінок проставляються у верхньому правому кутку. Титульний аркуш вважається першою сторінкою і номер на ньому не ставиться.

Виступаючи з рефератом на семінарському занятті, студент має стисло обґрунтувати актуальність обраної теми, викласти суть питання, зосередити увагу на дискусійних та проблемних аспектах, висловити власне бачення можливостей розв'язання тих чи інших проблем. При цьому необхідно вільно володіти матеріалом, бути готовим надати повну та ґрунтовну відповідь на запитання

викладача та студентів групи. Доповідь з реферату не повинна перевищувати 5-7хв.

Оцінюється правильно оформлений реферат, змістовний, логічно послідовний, з посиланнями на літературу в 5 балів.

6. Індивідуальні завдання

Навчальним планом передбачено підготовка студентів до написання контрольної роботи студентів денної та заочної форми навчання. Варіанти завдань в навчально-методичному комплексі дисципліни.

7. Методи контролю

Результати поточного контролю (поточна успішність) є основною інформацією для визначення загальної підсумкової оцінки з дисципліни.

Контроль та оцінювання за даною дисципліною включає: 1) поточний контроль знань у вигляді тестів, рефератів, презентацій, розв'язання задач; 2) контрольні роботи за розділами; 3) письмова відповідь на іспиті (підсумкова робота).

Основними завданнями контролю є: оцінювання рівня засвоєння студентами програмного матеріалу дисципліни на протязі семестру; мотивація студентів до систематичної активної роботи протягом семестру; інформування студентів про якість їхньої роботи з вивчення дисципліни.

Поточний контроль знань складається з активної роботи студента під час практичних занять у вигляді індивідуальних відповідей, рішення завдань, виступу з рефератами, презентаціями. За підсумками студент може набрати до 10 балів (3 - дуже активна робота, 2 самостійне рішення задач, 5 - за вдалий виступ з доповіддю чи рефератом). Отримані таким чином бали йдуть у залік до відповідного оцінювання за розділом 1 (10 балів), та розділом 2 (10 балів). Також додатково враховується присутність студента на лекційних та практичних заняттях. Отже, студент, який активно працює в аудиторії, має змогу отримати 20 балів в загальну кількість, яку він отримає у продовж семестру.

Контрольна робота 1 є письмовою роботою студента, яка охоплює вже вивчений матеріал першого розділу (1-7 теми). Він складається з 5 тестових питань закритої і 5 відкритої форми з одним або декількома варіантом відповіді (1 бали за кожну вірну відповідь, 0 - за невірну), та двох задач (максимум 10 балів). Таким чином *максимальна кількість балів, яку можна отримати за розділ 1: $5+5+10=20$ балів.*

Контрольна робота 2 є письмовою роботою студента, яка охоплює вже вивчений матеріал другого розділу (8-14 теми). Він складається з 5 тестових питань закритої і 5 відкритої форми з одним або декількома варіантом відповіді (1 бали за кожну вірну відповідь, 0 - за невірну), та невеликої задачі (максимум 10

балів). Таким чином *максимальна кількість балів, яку можна отримати за розділ 2: $5+5+10=20$ балів.*

Таким чином *максимальна кількість балів, яку можна отримати продовж семестру: $20+20+20=60$ балів.*

Підсумкова робота є письмовою роботою кожного студента, та складається з 4-х типів завдань:

- завдання 1 - дати розгорнуту відповідь на поставлене питання - максимальна оцінка завдання -10 балів;
- завдання 2 - розкрити зміст 5 наведених понять (кожна найбільш змістовна відповідь - 2 бали) - максимальна оцінка завдання 10 балів;
- завдання 3 - п'ять тестових питань закритої форми з одним або декількома вірними варіантами відповіді (кожна вірна відповідь - 2 бали) - максимальна оцінка завдання 10 балів.
- завдання 4 – розв'язання задачі, що оцінюється в 10 балів.

Таким чином *максимальна кількість балів, яку можна отримати на підсумковому завданні: $10+10+10+10=40$ балів.*

Якщо студент за будь-якої причини не має оцінки за контрольну роботу 1 або контрольну роботу 2, він не може бути допущений до підсумкового контролю, і спочатку повинен буди здати пропущений поточний контроль за визначеними розділами.

Результати семестрового іспиту – виводиться за сумою балів, набраних студентом протягом семестру (з урахуванням самостійної роботи, поточного й проміжного контролю) та суми балів отриманих на іспиті, що дає змогу оцінити знання студентом усього курсу дисципліни.

8. Схема нарахування балів

Підсумковий семестровий контроль при проведенні семестрового екзамену

для денної форми навчання

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання																	Разом	Екзаме н	Сума	
Розділ 1									Розділ 2											Контрольні роботи, передбачені навчальним планом
T 1	T 2	T 3	T 4	T 5	T 6	T 7	T 8	T 9	T 10	T 11	T 12	T 13	T 14	T 15	T 16	КР. 1	К.Р. 2	60	40	100
1	1	1	2	1	2	1	2	1	1	1	1	2	1	1	1	20	20			

T1, T2 ... T16 – теми розділів

для заочної форми навчання

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання																	Разом	Екзаме н	Сума
Розділ 1									Розділ 2						Контрольні роботи, передбачені навчальним планом				
T 1	T 2	T 3	T 4	T 5	T 6	T 7	T 8	T 9	T 10	T 11	T 12	T 13	T 14	T 15	T 16	КР. 1	60	40	100
2	2	3	2	3	2	3	2	3	2	2	3	3	3	3	2	20			

T1, T2 ... T16 – теми розділів

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка
	для чотирирівневої шкали оцінювання
90 – 100	відмінно
70-89	добре
50-69	задовільно
1-49	незадовільно

9. Рекомендована література

1. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. Офіційний вісник України. 2003. № 11. Ст. 462. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 13.02.2019).

2. Макконнелл К.Р., Брю С.Л. Экономикс ; 16-е изд. Москва, 2009. С. 423.

3. Лебьодкін К.С. Господарсько-правова політика щодо державної підтримки суб'єктів господарювання. Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». 2013. № 2 (13). С. 182–191.

4. Черніков Д.О. Модернізація системи державної підтримки суб'єктів господарювання в Україні. Київ : НІСД, 2013. 28 с.

5. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення: 02.02.2019).

6. Про державну допомогу суб'єктам господарювання : Закон України від 01 липня 2014 р. № 1555-VII. Офіційний вісник України. 2014. № 62. Ст. 1704. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1555-18> (дата звернення: 28.01.2019).

7. Про затвердження плану заходів щодо проведення інституційної реформи у сфері моніторингу та контролю державної допомоги суб'єктам господарювання

та реалізації положень Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 04 березня 2013 р. № 102-р. Урядовий кур'єр. 2013. 03 квітня. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/102-2013-%D1%80> (дата звернення: 29.01.2019).

8. Портал державної допомоги URL : <http://pdd.amc.gov.ua> (дата звернення: 15.02.2019).

9. Державна казначейська служба України. URL : <https://www.treasury.gov.ua/ua> (дата звернення: 20.01.2019).

10. Лічак Д.В. Проблеми визначення поняття «державна підтримка суб'єктів господарювання». Актуальні проблеми держави і права. 2009. Вип. 50. С. 403–411.

11. Тенденції змін стану конкурентного середовища в економіці України у 2016 році : звіт про науково-дослідну роботу / О. Бакалінська та ін. ; Антимонопольний комітет України, Центр комплексних досліджень із питань антимонопольної політики. Київ, 2017. 233 с. Деп. в УкрІНТЕІ, № держреєстрації 0117U000188.

12. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні : Закон України від 22 березня 2012 р. № 4618-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 3. Ст. 23. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4618-17> (дата звернення: 27.02.2019).

13. Facts and figures on State aid in the EU Member States. Commission Staff working document. 2009. URL : http://ec.europa.eu/competition/state_aid/studies_reports/studies_reports.html (дата звернення: 11.01.2019).

14. Про застосування статей 92 та 93 Договору ЄЕС та статті 5 Директиви Комісії 80/723/ЄЕС про державні підприємства у виробничому секторі. Повідомлення Комісії державам-членам № 93/C307/03. URL : old.minjust.gov.ua/file/32012.docx (дата звернення: 01.02.2019).

15. Нів'євський О.В., Таран С.В., Лещенко Н.І. Правове регулювання надання державної допомоги в Європейському Союзі та в Україні. Шляхи адаптації законодавства України : навчальний посібник. Київ, 2007. 180 с.

16. Common principles for an economic assessment of the Compatibility of state aid under article 87.3. European Commission. Competition. URL : http://ec.europa.eu/competition/consultations/2009_common_principles/index_en.html (дата звернення: 25.12.2018).

17. Розробка пропозицій щодо шляхів гармонізації промислової і конкурентної політики, у тому числі врегулювання надання суб'єктам господарювання державної допомоги (2-й етап) : УДК 338 ; № ДР 0106U009353 ; Інв. № 05–05. наук. докл. Центр комплексних досліджень із питань антимонопольної політики. Київ, 2006. 180 с.

18. Вороніна А.В., Зеніна-Біліченко А.С. Формування системи адаптивного стратегічного управління розвитком організації. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. № 11. С. 294–299.

19. Бойко Н.О. Інтегральна оцінка споживчого капіталу машинобудівного підприємства. Технологический аудит и резервы производства. № 2/6 (22), 2015. С. 32–38. URL: <http://journals.uran.ua/tarp/article/view/41731> (дата звернення 24.06.2019).

20. Стратегія підприємства у постіндустріальній економіці : монографія. / А.П. Наливайко, О.М. Гребешкова, Т.І. Решетняк та ін. ; за заг. ред. А.П. Наливайка, О.М. Гребешкової. К.: КНЕУ, 2017. 418 с.